

Jaargang 43

Nummer 4

Mei 2012

Prijs € 6,50

Sociale ongelijkheid

Maatschappij Politiek

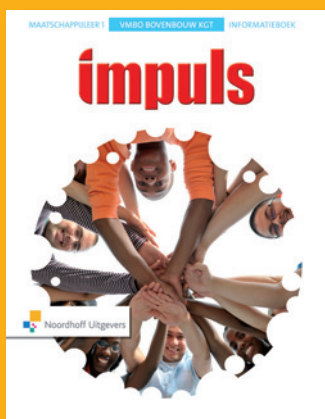

Vakblad voor
Maatschappijleer

Nu ook
met
katernen
voor M2!

 Noordhoff Uitgevers

De nieuwe **Impuls**
3^e editie vmbo bovenbouw
voor M1 en M2:
actueel, aansprekend
en betrouwbaar.

impuls

Kies NU voor een nieuwe Impuls!

Vraag nu uw beoordelingsexemplaar aan via
www.impuls.noordhoff.nl

Noordhoff Uitgevers werkt voor de docent

Redactioneel

De meeste artikelen van dit nummer gaan over het maatschappijleerthema sociale ongelijkheid en ik wilde daar in dit redactionele voorwoord een paar inleidende woorden aan wijden. Maar terwijl ik de eerste zinnen typ, meldt de radio dat de PVV uit het Catshuis-overleg is weggelopen en dat kan niets anders betekenen dan dat het kabinet-Rutte de handdoek in de ring moet gooien. Het zal de geschiedenis ingaan als het kabinet van caviapolitie en 130 kilometer per uur, niet bepaald een erfenis om trots op te zijn. Ondanks die 130 kilometer is het een kabinet van anderhalf jaar stilstand geweest, zij het luidruchtige stilstand ('Doe eens normaal, man'). Gek eigenlijk, beginnen aan een minderheidskabinet als een financieel-economische crisis noopt tot ingrijpende maatregelen die een breed draagvlak eisen. Je kon dus van tevoren weten dat het tot zulke maatregelen niet in staat zou blijken. Ik denk dat we van meet af aan ook allemaal al wisten dat dit kabinet de rit niet zou gaan uitzitten en dat zijn levensduur door de PVV bepaald zou gaan worden.

Uit de eerste commentaren en analyses blijkt dat de PVV weliswaar instemde met alle afzonderlijke voorstellen van het Catshuis-overleg, maar het totaalpakket verwerpt. Dat klinkt niet erg logisch, maar politiek is niet altijd logisch en populistische politiek zelden.

Enfin, er komen verkiezingen aan. Nederland is al vanaf het begin van het nieuwe millennium politiek flink in de war. Het ene ongeleide projectiel na het andere weet een groot deel van het electoraat op zijn of haar hand te krijgen, al is het vaak maar voor even. Rutte's kabinet is al het zoveelste in een lange rij dat voortijdig sneuvelt. Van electorale verwarring komt zelden iets goeds, maar voor maatschappijleerdocenten is het natuurlijk smullen. Was tot tien jaar geleden de verveling bijna niet van de gezichten van de leerlingen af te krijgen wanneer politiek op het lesmenu stond, tegenwoordig zitten ze op het puntje van hun stoel.

Hans van der Heijde

Inhoud

Als je voor een dubbelkje geboren bent...	4
<i>Sociale ongelijkheid in Nederland</i>	
Onderwijs als motor voor (on)gelijkheid	6
<i>Sociale ongelijkheid, burgerschap en onderwijs</i>	
Ongelijkheid aan den lijve ondervonden	10
<i>Operationalisering wetenschappelijk karakter Maatschappijwetenschappen</i>	
Pilot belicht inclusief opdracht maatschappelijke verschillen	12
Staat en Maatschappij over hoogte van schuttingen	16
<i>Het nieuwe leren op het mbo</i>	
RUBRIEKEN	
Grom	9
De werkvloer	14
<i>Vergaderen</i>	
Lesmateriaal	18
<i>Maatschappelijke ladder</i>	
Geknipt	21
NVLM	22
Gesignaleerd	23

Als je voor een dubbeltje geboren bent...

Hans van der Heijde

Sociale ongelijkheid, wat wordt met dat begrip bedoeld? Mensen kunnen op allerlei kenmerken in groepen worden ingedeeld: fysieke kenmerken (mooi/lelijk, lang/kort, sterk/zwak, gezond/ziek), of intellectuele kenmerken (intelligent/dom) en combinaties daarvan, leidend tot vele subgroepen (mooi + lang + gezond + intelligent enzovoorts). Kortom, ongelijkheid laat zich naar vele kenmerken eindeloos invullen.

Van sociale ongelijkheid wordt gesproken als de verschillen tussen mensen tot verschillen in hun maatschappelijke positie leiden. Eigenlijk moet dat nauwkeuriger worden uitgedrukt: verschillende kenmerken worden maatschappelijk zodanig verschillend gewaardeerd, dat ze tot verschillen in maatschappelijke posities leiden. Mooi zijn wordt positief gewaardeerd en kan dus bijdragen tot een betere maatschappelijke positie, vraag maar aan Doutzen. Het ene beroep wordt hoger gewaardeerd dan het andere en dat wordt niet alleen uitgedrukt in materiële beloning, maar ook in maatschappelijk aanzien. Die waardering is onderhevig aan verandering, vraag maar aan oudere leerkrachten.

Inkomen

Laat het begrip sociale ongelijkheid in een conversatie vallen en het eerste waar iedereen het mee in verband brengt is inkomensongelijkheid. Deze is

meetbaar en landen kunnen ermee worden vergeleken. De zogenaamde *Gini-coëfficiënt* geeft er een maat voor. Door de Gini-waarden voor een land voor meerdere jaren achter elkaar te zetten, of grafisch af te beelden, kan bovendien worden gezien of in dat land sprake is van toe- of afnemende inkomensongelijkheid (en ook dat laat zich weer vergelijken). Nederland scoort, net als de meeste Europese landen, relatief laag op de Gini-schaal (maar ook binnen Europa zeker niet het laagst). Dat wil zeggen dat de inkomensongelijkheid in vergelijking met andere landen in Nederland niet erg groot is.

In hoogontwikkelde landen bestaat een sterke relatie tussen opleidingsniveau en inkomen. Inkomensongelijkheid is dus (mede) gerelateerd aan ongelijkheid qua opleidingsniveau. Dat is geen nieuws, maar toch kan het aardig zijn om de statistieken eens in te duiken en na te gaan hoe sterk die relatie is en welke verschillen er tussen landen bestaan.

Bezit

Inkomen en bezit zijn niet hetzelfde. Inkomen kan bijdragen tot bezit, maar bezit kan ook inkomen genereren (een tweede huis verhuren, beleggen). Wie eenmaal veel heeft kan daar meer van maken en hier is zichtbaar hoe inkomensongelijkheid tot grotere inkomensongelijkheid kan leiden. Dat kan echter worden afgeremd: door progressieve inkomstenbelastingen (hoe hoger het inkomen, hoe hoger het belastingpercentage) en door bezitsvererving te belasten. Dat laatste biedt houvast voor interessante discussies: hebben nazaten recht op het bezit dat hun voorzaten opbouwden? Behalve voor het koningschap vindt een ieder dat kinderen geen recht hebben op de maatschappelijke positie van hun ouders: de zoon of dochter van de rechter trekt na diens overlijden niet diens toga aan. Waarom zou dat dan wel voor zijn eigendommen gelden?

Ingrijpen

Inkomensongelijkheid kan dus worden gemeten. Wat ook kan worden gemeten, door middel van opinieonderzoek, is in hoeverre mensen de bestaande inkomensverschillen als (on)rechtvaardig beschouwen en of zij vinden dat de overheid moet ingrijpen om de verschillen te verkleinen, of zich juist terughoudend moet opstellen en de markt zijn werk moet laten doen. Ooit meende de beroemde econoom Jan Tinbergen dat het verschil tussen de laagste en de hoogste inkomensgroep in een hoogontwikkelde samenleving vanuit het oogpunt van sociale rechtvaardigheid hooguit een factor vier mocht bedragen: de hoogste inkomens mochten maximaal vier maal zo hoog zijn als de laagste. Nederland is daar ver van verwijderd: afhankelijk van de gehanteerde groepsindeling kan die factor oplopen tot een getal van twee cijfers.

Mobiliteit

Gesteld dat de bestaande sociale ongelijkheid in Nederland op de kenmerken opleidingsniveau en inkomen als min of meer aanvaardbaar wordt beschouwd, dan zegt men daarmee nadrukkelijk niet dat een ieder blijft waar hij zit. Het is een dynamische ongelijkheid, in die zin dat permanent sprake is van verticale sociale mobiliteit: sommigen klimmen op de sociale ladder, anderen dalen, maar

steeds zo dat elke momentopname hetzelfde ongelijkheidsbeeld laat zien. Ook die dynamiek kan sterk of zwak zijn: men kan meten of veel, of juist weinig mensen zich langs die ladder bewegen. Het ligt voor de hand om dat aan de hand van het verschil tussen generaties te meten: brengen laagopgeleiden vrijwel uitsluitend laagopgeleiden voort? Brengen groepen uit de laagste inkomensgroepen nieuwe generaties voort die vrijwel uitsluitend in de laagste inkomensgroepen terechtkomen? In dat geval is de mate van sociale mobiliteit erg laag. Gezien de sterke relatie tussen opleiding en inkomen in een land als Nederland heb je aan de indicator *opleidingsniveau* trouwens genoeg om over die mobiliteit steekhoudende uitspraken te doen.

Kloof

Nadat een samenleving met behulp van statische gegevens over inkomen en opleidingsniveau in groepen is ingedeeld en is vastgesteld dat de relatie tussen die twee sterk is, kan worden nagegaan of die groepen ook op andere kenmerken verschillen. In hun boek *Diplomademocratie* (besproken in *Maatschappij & Politiek*, 2011, nummer 3) laten Mark Bovens en Anchrit Wille zien dat de 'mate van politieke participatie' een dergelijk kenmerk is. Hoogopgeleiden participeren meer dan laagopgeleiden en in de volksvertegenwoordiging zitten bijna uitsluitend hoogopgeleiden. Bovens en Wille keken ook naar politieke opvattingen: zo staan hoogopgeleiden (veel) positiever ten opzichte van Europese integratie dan laagopgeleiden.

Bovens en Wille, en ook een trouwe bezoeker van de maatschappijleerdocentendag, de socioloog Dick Houtman, komen tot de conclusie dat in Nederland hoger en lager opgeleiden steeds meer met de rug naar elkaar toe staan. Tussen die groepen tekent zich een sociaal-culturele en politieke kloof af. Dat zou zomaar kunnen (gaan) betekenen dat op de sociale ladder sporten (gaan) ontbreken en dus opwaartse sociale mobiliteit moeilijker wordt.

De Gini-coëfficiënt kan dat niet laten zien: of de verticale sociale mobiliteit nu sterk af- of toeneemt, als over het geheel genomen de inkomensverschillen constant blijven, doet ook de Gini-waarde dat. Een relatief grote mate van verticale sociale mobiliteit zegt niet per se dat vanuit

Brengen groepen uit een bepaalde inkomensgroep nieuwe generaties voort die vrijwel uitsluitend in dezelfde inkomensgroep terechtkomen? (foto: Kaaspakhuis Noordhoek & Zn, Bodegraven, Wikimedia)

alle groepen met een laag inkomen wordt opgeklommen. Het kan zelfs best zo zijn dat binnen een of meerdere groepen nauwelijks mobiliteit voorkomt. Een directeur van een sociale dienst, die de Bijstandswet uitvoert, stelde ooit tamelijk cynisch vast: 'Wie onze archieven bestudeert, zal vaststellen dat dossiers met dossiers trouwen en nieuwe dossiers voortbrengen'.

Onrechtvaardig

Sociale ongelijkheid zal er altijd zijn en zal ook altijd onderwerp van debat zijn: hoe groot mag sociale ongelijkheid zijn om niet als onrechtvaardig te hoeven worden beschouwd? Dat debat wordt scherper als de sociale ongelijkheid toeneemt: eerder dan een min of meer constante situatie leiden veranderingen tot onvrede en dus tot maatschappelijk en politiek debat.

Leg partijprogramma's naast elkaar en vergelijk ze voor wat betreft standpunten over sociale ongelijkheid, is dan de boodschap. Waar leggen ze de onrechtvaardigheidsgrens? Welke instrumenten willen die partijen gebruiken, die vinden dat de ongelijkheid te groot is? Gedacht kan worden aan belastingmaatregelen, subsidies (bijvoorbeeld: huursubsidie), of inkomensgerelateerde bijdragen voor overheidsdiensten (wie meer inkomen heeft, betaalt meer). Ook kan worden gekeken naar maatregelen die opwaartse sociale mobiliteit bevorderen, zoals gericht arbeidsmarktbeleid en onderwijshervormingen die doorstroming naar hogere opleidingsniveaus gemakkelijker kunnen maken. ◀

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: h.vanderheijde@maatschappijpolitiek.nl.

Onderwijs als motor voor (on)gelijkheid

Hessel Nieuwelink

Onderwijs heeft van oudsher een belangrijke taak om mensen in de gelegenheid te stellen zich te ontwikkelen. Zeker sinds de invoering van leerplicht is het gelijkheidsbeginsel hierbij belangrijker geworden. Met name degenen die vanuit hun sociale milieu minder kansen krijgen, zouden van het onderwijs moeten kunnen profiteren. Daarmee zou onderwijs een nivellerende taak hebben. Is dit wel het geval wanneer naar de rol van onderwijs ten aanzien van burgerschap wordt gekeken?

Recent is er een internationaal onderzoek naar burgerschap van middelbare scholieren verschenen.¹ In dit onderzoek is onder andere gekeken naar de burgerschapskennis van leerlingen. Gemiddeld genomen scoren Nederlandse leerlingen laag in vergelijking met leerlingen in Scandinavische landen. Daarnaast bestaan er tussen de Nederlandse leerlingen veel grotere verschillen dan tussen de leerlingen in Scandinavische landen. In Nederland behoort 57 procent van de leerlingen tot de best scorende groep en 15 procent tot de slechts scorende groep. In Zweden is dat 73 procent tegenover 8 procent en Finland is dat zelfs 88 procent tegenover 2 procent!

In Nederland bestaat dus relatief grote ongelijkheid tussen de beter en slechter scorende leerlingen. De scores van de Scandinavische leerlingen maken duidelijke

lijkt dat deze ongelijkheid in Nederland slechts in beperkte mate tot cognitieve mogelijkheden van leerlingen is terug te brengen. De veelgehoorde verklaring voor dit verschil, dat sommige dingen nu eenmaal te moeilijk zijn voor een grote groep leerlingen, wordt door de Scandinavische leerlingen gelogenstraft.

Dat de burgerschapskennis van leerlingen verschilt, betekent natuurlijk nog niet dat dit door het onderwijs wordt veroorzaakt. Veelal wordt er op gewezen dat niet het onderwijs maar het sociaal milieu hierbij een doorslaggevende rol speelt.

Reddingsvest en levenskunst

Niettemin kan het onderwijs een rol spelen bij de burgerschapsvorming van jongeren. Al was het maar door achterstand van bepaalde leerlingen,

die vaker in het vmbo zitten dan het vwo, te verminderen. Onderwijskundigen Geert ten Dam en Monique Volman (2003) hebben gekeken naar doelen die worden gesteld voor maatschappelijke projecten binnen het beroepsonderwijs en algemeen vormend onderwijs. Vooral binnen het beroepsonderwijs waren de doelen gericht op de ontwikkeling van zelfrespect en het aanleren van elementaire regels ten behoeve van omgang met anderen. De auteurs noemen dat 'onderwijs in het kader van een *reddingsvest*'. De doelen zijn sterk gericht op het zich staande kunnen houden in de samenleving van leerlingen en veel minder op het aanleren van vaardigheden om hun eigen leven en de samenleving zelf vorm te geven. Vooral binnen het algemeen vormend onderwijs lag er bij de leerdoelen bij projecten omtrent de maatschappelijke opdracht van het onderwijs veel meer nadruk op zeggenschap en *kritisch burgerschap*. Deze leerlingen worden in grotere mate geleerd dat zij zelf een (kritische) bijdrage aan de samenleving kunnen leveren en deze samenleving kunnen veranderen als zij menen dat dit nodig is. De auteurs noemen dat 'onderwijs in het kader van *levenskunst*'.

Doelen van docenten

Andere onderzoekers hebben gekeken naar de pedagogische leerdoelen (kritisch denken, discipline en sociale betrokkenheid) die docenten belangrijk vinden (Leenders et al., 2008). Zij komen tot vergelijkbare conclusies als Ten Dam en Volman. Docenten die op scholen voor algemeen vormend onderwijs doceren, achten kritisch denken het belangrijkste leerdoel. Voor docenten die op scholen voor beroepsonderwijs lesgeven, zijn de doelen sociale betrokkenheid en discipline het belangrijkste. Zonder de conclusie te mogen trekken dat er sprake is van een volkomen tweedeling, leveren deze onderzoeken genoeg aanwijzingen op voor de stelling dat het burgerschapsonderwijs in Nederland verschillende invullingen kent. Voor leerlingen in het beroepsonderwijs is burgerschapsonderwijs meer op disciplineren gericht, terwijl het algemeen vormend onderwijs de nadruk meer op emancipatie en ont-plooiing legt. Het is derhalve de vraag of het onderwijs in Nederland een grote

bijdrage levert aan de vermindering van de ongelijkheid tussen leerlingen. Het is zelfs mogelijk dat het onderwijs de ongelijkheid juist *vergroot!*

Compenserend werken

Het bovenstaande geschetste beeld is niet bepaald positief omtrent gelijkheid ten aanzien van burgerschap van jongeren. Recent onderwijskundig onderzoek naar de effecten van onderwijs voor het burgerschap van jongeren geven echter een positiever beeld. Onderzoek in Duitsland naar de relatie tussen het klaklimaat en mate van tolerantie ten opzichte van migranten, laat zien dat een open klaklimaat (leerlingen kunnen hun mening geven en worden daartoe uitgenodigd) ertoe kan bijdragen dat verschillen in burgerschapshoudingen kleiner worden (Gniewosz en Noack, 2008). Amerikaans onderzoek naar de effecten van de maatschappelijke stage (Metz en Youniss, 2003) wijst erop dat deze vooral een bijdrage levert aan de burgerschapshoudingen van diegenen die minder positieve houdingen vertonen. Daarmee lijkt de maatschappelijke stage vooral een compenserend effect te hebben doordat die de ongelijkheid in houdingen verkleint.

Emancipatie

De hier aangehaalde onderzoeken tonen aan dat het onderwijs een belangrijke rol kan spelen bij de burgerschapsvorming van leerlingen, maar dat dit zeker niet vanzelfsprekend is. Dat lijkt een belangrijke les voor het Nederlandse onderwijs. Juist voor leerlingen in het vmbo en mbo is goed burgerschapsonderwijs van groot belang omdat zij op dit terrein veelal een achterstand hebben. Bij de invulling van dit burgerschapsvormend onderwijs is het dan wel belangrijk ook deze leerlingen te leren dat zij onze democratische samenleving mede kunnen vormgeven. Daarin schuilt, wat mij betreft, de echt emanciperende rol in van het onderwijs in onze complexe, pluriforme samenleving. ◀

Noot

1. R. Maslowski, R. et al., *Eerste bevindingen van International Civic and Citizenship Education Study. Rapportage voor Nederland*. Gion, Groningen, 2010. Zie ook: H. Nieuwelink, 'Burgerschap van jongeren internationaal

Niet het onderwijs maar het sociaal milieu speelt een doorslaggevende rol bij burgerschapskennis
(foto: Andreas Wenzel)

vergeleken. Beschrijving van International Civic and Citizenship Education Study, in: *Maatschappij & Politiek*, 41 (oktober 2010) nr.6, pp.8-9.

Literatuur

Dam, G. ten & Volman, M., 'A life jacket or an art of living: Inequality in Social Competence Education', in: *Curriculum Inquiry*, 33 (2), 2003, pp. 117-137.

Gniewosz, B., & Noack, P., 'Classroom climate indicators and attitudes towards foreigners', in: *Journal of Adolescence*, 31, 2008, pp. 609-624.

Leenders, H., Kat, E. de & Veugeler, W., 'Teachers' views on citizenship education in secondary education in The Nether-

lands, in: *Cambridge Journal of Education*, 38 (2), 2008, pp. 155-170.

Maslowski, R. et al., *Eerste bevindingen van International Civic and Citizenship Education Study. Rapportage voor Nederland*, Gion, Groningen, 2010.

Metz, E., McLellan, J., Youniss, J., 'Types of Voluntary Service and Adolescents Civic Development', in: *Journal of Adolescent Research*, 18, 2003, pp. 188-203.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar:

h.nieuwelink@maatschappijenpolitiek.nl.

Jongerenkamer

**Politiek
maak je zelf!**

Polderen voor beginners

Hoe leg je jongeren uit hoe de parlementaire democratie werkt? Zonder te vervallen in een saaie les over staatsrecht? Het lespakket Polderen voor beginners van de Tweede Kamer biedt uitkomst.

Met het lespakket 'Polderen voor beginners' en de website www.jongerenkamer.nl kunnen leerlingen ervaren hoe democratie werkt en kunnen ze zelf in groepjes aan de slag.

Ze ontdekken op welke manier zij hun plannen voor elkaar kunnen krijgen. Wat moeten ze doen om hun voorstel in de praktijk uit te kunnen voeren?

Bij het lespakket ligt de nadruk op samenwerken, bondgenoten zoeken en compromissen sluiten. De leerlingen leren op een interactieve manier wat democratie inhoudt en hoe de politiek werkt.

Meer informatie over het lespakket is te vinden op www.jongerenkamer.nl. Hier is het ook mogelijk het lespakket te bestellen of te downloaden. Mail voor vragen naar redactie@jongerenkamer.nl of bel met 070 318 3040.

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

(advertentie)

Scholierenverkiezingen Tweede Kamer

ProDemos organiseert voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen voor de 20e keer de landelijke Scholierenverkiezingen.

Van vrijdag 7 september tot dinsdag 11 september zullen weer tienduizenden middelbare scholieren en studenten uit het mbo hun stem uitbrengen. Bij de vorige landelijke verkiezingen in 2010 deden meer dan 90.000 scholieren mee.

Deelname is gratis. Aanmelden kan vanaf eind mei via www.scholierenverkiezingen.nl. Na aanmelding krijgt u een inlogcode voor de website met de digitale oproepkaarten.

Waarom meedoen?

Scholierenverkiezingen zijn een uitgelezen kans om de landelijke verkiezingen bij uw klas onder de aandacht te brengen. De uitslag van uw eigen school kunt u vergelijken met de landelijke uitslag, maar bijvoorbeeld ook met de uitslagen van scholen in uw regio. Begin het schooljaar goed en doe mee!

Foto: Koen van Rossum

De kloof moet breder!

Alle beleidssuccessen van Rutte I blijken PVV- en/of *Telegraaf*-punten, waar het gevallen minderheidskabinet nu met dichtgeknepen neus afstand van neemt. Het trekt voorstellen in die de eindstreep nog niet hebben gehaald en draait reeds ingevoerde maatregelen terug. Aan eigen VVD/CDA-beleid is het kabinet in die anderhalf jaar regeren helemaal niet toegekomen, zo druk had het met het opwrijven van Wilders. Nu Rutte I eindelijk aan de beurt was om zelf te scoren, blaast Wilders de aftocht.

Zowel rechts als links, of tegenwoordig zuiverder: zowel populistisch of antipopulistisch, staat nu dus met lege handen en Europa en de beurzen zien bezorgd toe. Wie heeft er schuld aan deze impasse?

Ik zou graag een groot taboe doorbreken, als politicoloog nog wel! Ik heb geleerd dat parlementair democratische politiek zich per definitie beweegt tussen smalle marges (Den Uyl), populistisch uitgedrukt: allemaal een pot nat, ze doen maar daar in Den Haag, of je nu door de hond of de kat wordt gebeten. . .

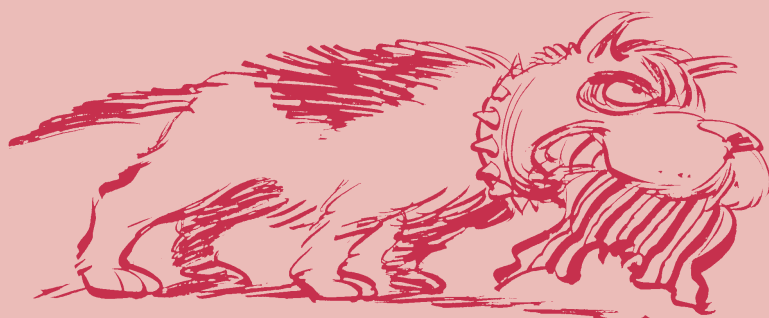
De Kamer is machteloos, want bang voor de kiezer, verlamd door de spreekwoordelijke kloof met het volk. Dus is de politiek zelf debet aan haar eigen falen? Dat lijkt een verklaring maar het is in feite een tautologie. Want het volk heeft zelf deze Kamer gewild!

Nu het taboe: het Nederlandse kiezersvolk is stupide en ordinair. Zelf rechtstreeks aan de macht zou het er een rancuneuze dictatuur van maken.

Ben ik even blij met die kloof!

Grom

g.vanrossum@maatschappijpolitiek.nl

Huis voor democratie en rechtsstaat

ProDemos

Ongelijkheid aan den lijve ondervonden

Ezra Meijer

De uitdaging voor Maatschappijwetenschappen is de operationalisering van het wetenschappelijke karakter van het vak. Abstracte begrippen vragen van leerlingen op de middelbare school een ingewikkelde gedachtesprong. Het is ingewikkeld de stap te maken van slechts je mening geven of op basis van beelden met elkaar spreken over zaken die maatschappelijk moeten worden geduid. Het vernieuwde examenprogramma voor Maatschappijwetenschappen stelt leerlingen in staat om actief en met een analytische blik naar maatschappelijke verschijnselen te kijken.

De pilot Maatschappijwetenschappen is inmiddels al aan zijn derde trimester toe. Het tweede hoofdconcept dat op de havo centraal staat is *Verhouding*, toegepast in de context van *maatschappelijke verschillen*. Deze context handelt over de manier waarop mensen van elkaar verschillen en hoe mensen hierover denken en oordelen. Leerlingen komen erachter dat er verschillende soorten sociale ongelijkheid zijn: ongelijke machtsverhoudingen, ongelijke bezitsverhoudingen en ongelijke prestigeverhoudingen (status). Het is een abstract onderwerp, maar zeker concreet te maken door continu aan de actuele sociale werkelijkheid te refereren. Zo valt te denken aan de recente stakingen in het onderwijs als illustratie van ongelijke machtsverhoudingen, de bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking als voorbeeld van ongelijke bezitsverhoudingen en de stakingen van de schoonmakers als illustratie van ongelijke prestigeverhoudingen

Straatveger

De nieuwe concept-contextbenadering stelt leerlingen in staat de kennis die

zij in de lessen opdoen concreet op de actualiteit toe te passen. Het instrumentele karakter van de kennis die de leerlingen opdoen, kan veelvuldig aan bod komen door de leerlingen veel materiaal aan te dragen en hen te laten zien wat zij met deze kennis kunnen doen. Zo zaten in mijn laatste toets teksten over straatvegers in Amerika, rechtsongelijkheid voor de rechter, rookgewoonten onder jongeren, de Arabische Lente en een tekst over het belang van goed netwerken. Al deze contexten waren niet in de les aan de orde gekomen, maar waren wel door de leerlingen goed te analyseren aan de hand van de concepten die met elkaar in de les besproken waren.

Interessant

Leerlingen vinden het vak moeilijk maar razend interessant. Het feit dat hun kennis loskomt van het papier en grote

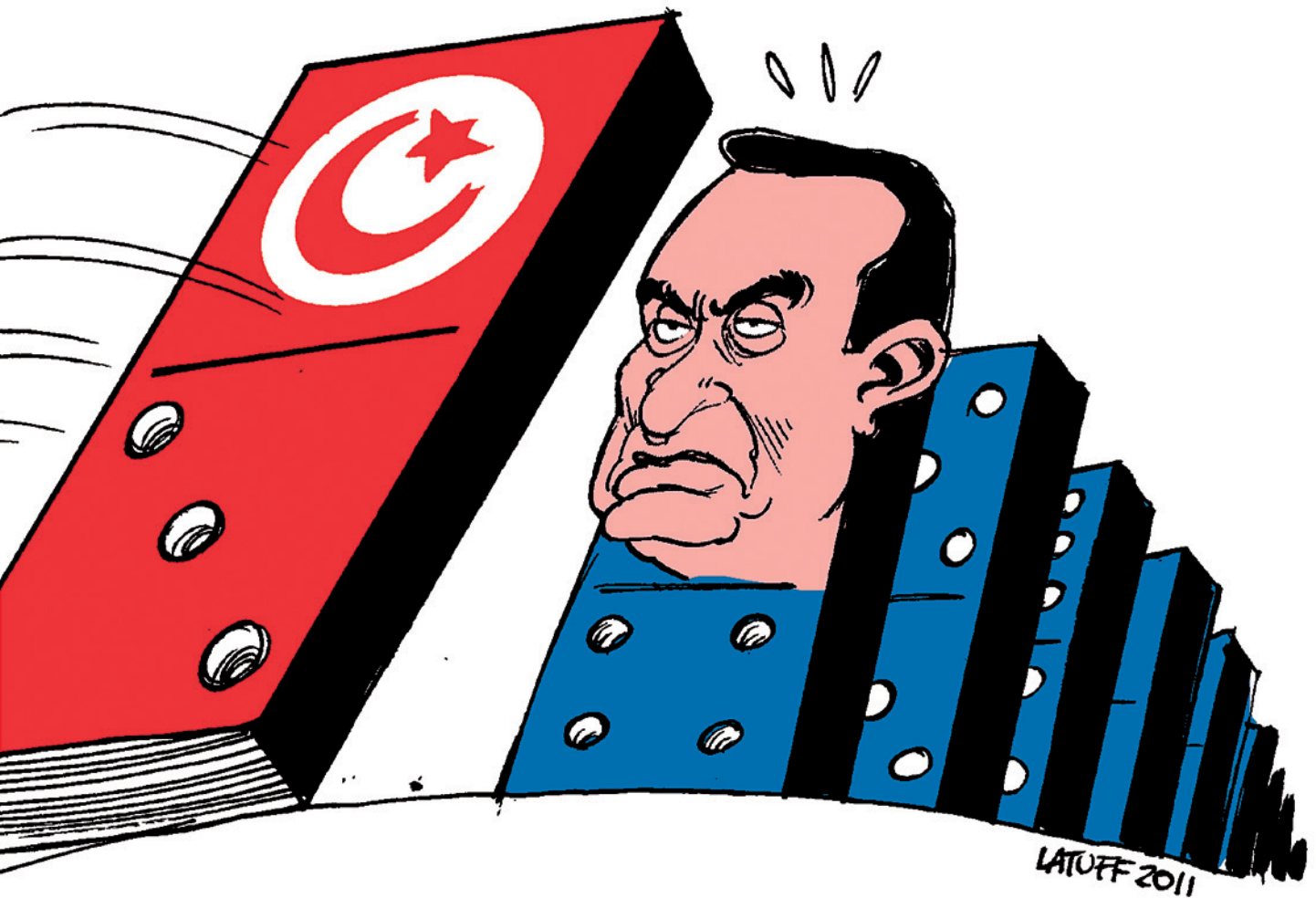
relevantie heeft voor de wereld buiten de vier muren van het lokaal werkt motiverend voor hen. De concepten stellen hen in staat om ingewikkelde zaken voor zichzelf begrijpelijk te maken en ook verbanden te zien tussen zaken die voorheen misschien niet met elkaar verbonden leken.

Het lijkt ook of Maatschappijwetenschappen meer dan voorheen de hogere cognitieve niveaus van leerlingen aanboort. Vooral de toepassing van opgedane kennis in nieuwe contexten, maar ook meer inzichtelijke vragen dan reproductieve vragen, lijken beter op hun plaats in het nieuwe dan in het oude programma. Het analysekader

Leerlingen vinden het vak moeilijk maar

razend interessant

dat het vak aan leerlingen biedt zal hen hopelijk in staat stellen om ook na het eindexamen vat te hebben op de complexe sociale werkelijkheid.

Leerlingen kunnen in de lessen opgedane kennis concreet toepassen op de actualiteit, zoals op de Arabische Lente (illustratie: Carlos Latuff)

Illegale immigrant

Als inleiding op maatschappelijke verschillen en sociale ongelijkheid werd uit het lesmateriaal gekozen voor een werkvorm, geïnspireerd op het televisieprogramma *Over de streep*. Alle leerlingen kregen een briefje met daarop een persoon in wie ze zich moesten inleven (een tienermoeder, een dochter van de lokale bankdirecteur, een illegale migrant uit Oeganda, een gehandicapte man in een rolstoel, enzovoorts).

In het gymlokaal zijn alle leerlingen op een lijn gezet. De opdracht is om na te gaan of de persoon waarin zij zich moesten inleven op een gegeven stelling *ja* of *nee* zou antwoorden. Als zij *nee* zouden antwoorden, moesten de leerlingen blijven staan, bij een *ja* moesten de leerlingen twee stappen naar voren doen. Enkele voorbeelden van vragen zijn: je hebt nooit serieuze financiële problemen gehad; je hebt het gevoel dat jouw mening over sociale en politieke zaken er toe doet en dat er naar jouw mening wordt geluisterd; je bent niet bang voor de toekomst van

je kinderen; je kunt minstens elke drie maanden nieuwe kleren kopen; en jouw positie in de maatschappij heb je zelf verworven.

Je hebt het gevoel dat jouw mening er toe doet

Nabespreking

Cruciaal is vervolgens de nabespreking waarin ondermeer de volgende vragen aan de orde kunnen komen:

- Hoe voelde het om vooraan te staan?
- Hoe is het om achter te blijven?
- Welke rollen speelden de verschillende leerlingen, welke vragen moesten ze met *nee* beantwoorden en waarom?
- Lijkt de uitkomst van dit spel op de samenleving?
- Welke verschillen worden zichtbaar op gebied van macht, prestige en bezit?
- Hoe komt het dat mensen verschillende posities innemen in de maatschappij?

Hierdoor ondervonden leerlingen zelf aan den lijve hoe het is om in een bepaalde bevoorrechte of achtergestelde maatschappelijke positie te verkeren en wat het met iemand doet op het moment dat andere mensen zich wel materiële zaken kunnen veroorloven. Of dat iemand erachter komt dat sommige mensen niet zelfstandig invloed kunnen uitoefenen op een verbetering van hun sociale positie. Het is een goede en indringende start en begin van het zich eigen maken van het concept sociale ongelijkheid. Een begrip dat ze nog vele malen zullen moeten inzetten in het analyseren van wat ze in de samenleving tegenkomen. ◀

Ezra Meijer is docent Maatschappijwetenschappen aan het Herbert Visser College in Nieuw-Vennep en is pilotdocent voor het havoprogramma.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: menp@prodemos.nl.

Analysevaardigheden bijbrengen

Een van de doelen van de pilot Maatschappijwetenschappen is te testen of leerlingen door middel van de concept-contextbenadering leren analyseren. De Commissie Schnabel gaf in haar tweede rapport aan dat 'concepten het gereedschap zijn waarmee leerlingen de werkelijkheid leren analyseren en waarmee dwarsverbanden tussen de verschillende contexten worden aangebracht'. De pilot loopt inmiddels al een jaar en de pilotdocenten zijn vindingrijk gebleken in hoe leerlingen kan worden geleerd met de kernconcepten om te gaan.

Gereedschapskist

Het object van Maatschappijwetenschappen bestaat uit een enorme hoeveelheid sociale en politieke verschijnselen, uiteenlopend van tienerzwangerschappen, achterstandswijken, uitgaansgeweld tot populisme. Zoals een timmerman gereedschap heeft om een kast in elkaar te timmeren, zo heeft een leerling voor het vak Maatschappijwetenschappen instrumenten nodig om een maatschappelijk verschijnsel te onderzoeken. Er is gekozen voor een gereedschapskist met vier hoofdvakken: Vorming, Binding, Verhouding en Verandering, met bijbehorende kernconcepten. In het hoofdvak Vorming zijn onder andere de kernconcepten ideologie, identiteit, socialisatie en cultuur te vinden. Als beginnend onderzoeker leert de leerling langzamerhand welke van de concepten hij wanneer moet gebruiken. Hij leert wat ze betekenen, hoe hij ze kan inzetten om een onderwerp te bestuderen en wat het verband tussen de verschillende kernconcepten is. Ezra Meijer, die met zijn havoklassen in de pilot participeert, vindt dat hij heel wat uit de kast moet halen om te zorgen dat zijn leerlingen de abstracte concepten gaan begrijpen: 'Vroeger had je een thema waarmee je bezig was. Die vaste grond onder de voeten mis je nu. Als leraar heb je de grote taak aan leerlingen over te brengen wat ze met de concepten en de vaardigheden kunnen. Steeds weer verwijst je naar het concept, laat je leerlingen zien dat de context varieert maar dat we met hetzelfde bezig blijven. Je spreekt hiermee een hoger kennisniveau van de leerlingen aan en verbreedt hun blik'.

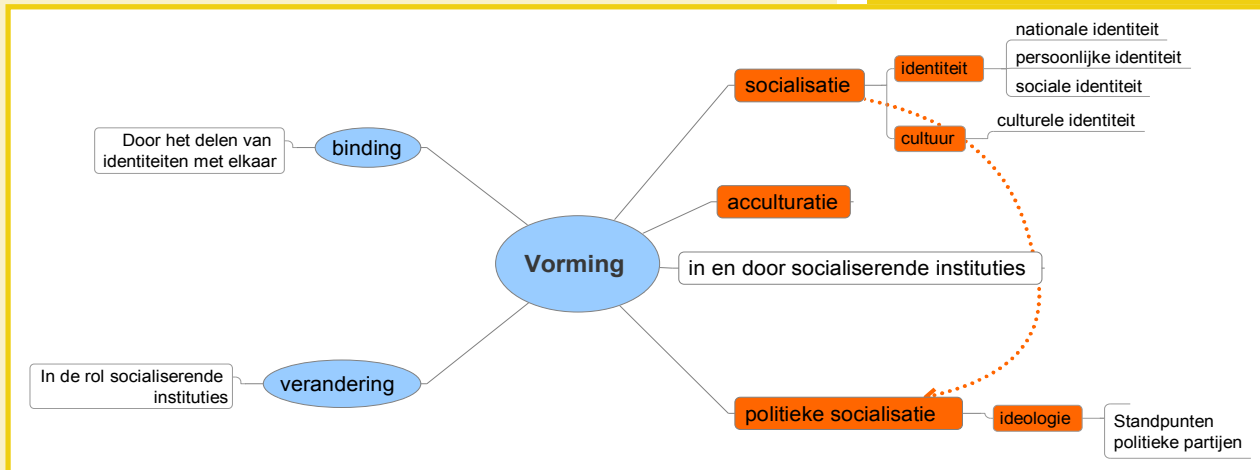
Mindmap

De pilotdocenten proberen ook uit welke didactische aanpak geschikt is om leerlingen grip te laten krijgen op de kernconcepten en de verbanden ertussen. Zo wordt veel gewerkt met opdrachten waarin leerlingen wordt gevraagd een digitale *mindmap* te maken, waarin ze de verbanden tussen de kernconcepten kunnen aangeven. In de afbeelding is een mindmap te zien van het hoofdconcept Vorming, in het voorbeeld uitgebreid met Binding en Verandering. Altijd zijn er ook verbanden te leggen met andere hoofd- en kernconcepten. Als leerlingen hiermee gaan stoeien, moeten ze zelf nadenken hoe ze de werkelijkheid hiermee ordenen en beklijft de kennis beter. 'Concepten toepassen is het knopen van een net, je moet koppelingen maken, alles met elkaar verweven', zo verwoordde een van de materiaalontwikkelaars het.

Nadat het eerste domein over Vorming, aan de hand van de context *samenlevingsvormen* op havo en aan de hand van *religie* op vwo is behandeld, wordt van leerlingen verwacht dat ze de kernconcepten uit dit domein kennen en steeds paraat hebben om - indien van toepassing - ook in het nieuwe domein weer te gebruiken. Dat in een vormingsproces een identiteit wordt ontwikkeld, hebben ze geleerd, en dat in het politieke socialisatieproces een ideologie kan worden gevormd, maar moeilijker wordt het als het weer in het tweede domein terugkeert. Op het vwo is dat het domein Verandering, waarin leerlingen in de context van 'De wording van de moderne samenleving' de ideologie van de modernisering leren. Op de havo is dat het domein Verhouding, waarin leerlingen in de context van *maatschappelijke verschillen* leren hoe een bepaalde ideologie de rol van de overheid ziet als het gaat om ongelijkheid tussen mensen.

Een tweede mindmap wordt nu over Verandering of Verhouding gemaakt. We zijn benieuwd wanneer het moment daar is waarop leerlingen blindelings het gevraagde gereedschap uit de kist weten te halen. ◀

Lieke Meijs

Mindmap Vorming (Mindjet)

Opdracht 1.17 uit de havo-pilot lesmateriaal Domein Maatschappelijke verschillen

Persbericht

Donkere wolken boven Nederlandse samenleving

Den Haag, 16 november 2011 - Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) publiceerde onlangs *De Sociale Staat van Nederland 2011*. Het tweejaarlijkse rapport, onder redactie van dr. Rob Bijl, dr. Jeroen Boelhouwer, drs. Evert Pommer en dr. Mariëlle Cloin, geeft een beeld van de sociale situatie in Nederland. Aan de hand van kerncijfers worden de ontwikkelingen van de laatste tien jaar geanalyseerd op de terreinen onderwijs, arbeid, inkomen, gezondheid, vrijetijdsbesteding, participatie, mobiliteit, veiligheid en wonen. Verder wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van de publieke opinie en het politieke klimaat, de leefsituatie van de Nederlanders en het gebruik dat Nederlanders maken van voorzieningen. De kerncijfers worden afgezet tegen de beleidsdoelstellingen van de overheid. Waar gegevens beschikbaar waren, is nagegaan hoe Nederland scoort in vergelijking met zijn Europese burens. Hieronder vindt u enkele belangrijke punten uit de publicatie.

- In 2011 gaat het nog steeds goed met Nederlandse burgers. Ondanks de schommelingen in de economie is de leefsituatie (huisvesting, gezondheid, sociale participatie, vrijetijdsbesteding, mobiliteit en bezit van consumptiegoederen) de afgelopen tien jaar onafgebroken verbeterd.
- Mensen met een laag inkomen, niet-westerse migranten en ouderen boven de 65 jaar zijn er de afgelopen tien jaar meer dan gemiddeld op vooruitgegaan in hun kwaliteit van leven.
- De welvaart van de Nederlandse bevolking is constant en hoog. Van de landen van de Europese Unie heeft alleen Luxemburg een hoger nationaal inkomen per hoofd van de bevolking. Daarnaast scoort Nederland het best op de zogenaamde *misère-index* (werkloosheid, inflatie en het begrotingstekort).
- Ruim 60 procent van de burgers is somber gestemd over waar het met Nederland naar toe gaat. Een kwart vindt dat het juist de goede kant opgaat. Over de eigen financiële situatie maakt nauwelijks iemand zich zorgen. Ongeacht de crisis is sinds begin 2008 meer dan 80 procent positief gestemd over de eigen financiële vooruitzichten.
- Ondanks de in het algemeen goede leefsituatie in Nederland zijn er hardnekkige verschillen en ongelijkheden. Hoogopgeleiden leven gemiddeld zeven jaar langer dan laagopgeleiden (het verschil is bij de mannen 7,3 jaar, bij de vrouwen 6,4 jaar). Dit verschil is de laatste jaren niet kleiner geworden.
- Nederlanders worden steeds ouder, maar ze worden niet steeds gezonder. In de afgelopen tien jaar is het gemiddeld aantal levensjaren zonder ziekte gedaald van 49 tot 48 jaar voor mannen en van 44 tot 42 jaar voor vrouwen.
- Lager opgeleiden zijn over de hele linie pessimistischer over de samenleving, negatiever over de politiek en meer bezorgd over misdaad en materiële aangelegenheden. Hoger opgeleiden onderscheiden zich door meer optimisme, vertrouwen en tolerantie.
- Ruim 14 procent van de 15-jarige leerlingen is laaggeletterd, hetgeen goede onderwijsprestaties en participatie in de samenleving in de weg staat. De voortijdige schooluitval is de afgelopen jaren afgenomen (van 15 procent in 2001 naar 10 procent in 2010), maar is nog wel hoger dan het streefcijfer van 8 procent.

(vervolg op pagina 15)

De werkwloer

Anique ter Welle

Vergaderen is nodig

Volgens Hans van der Heijde (*Maatschappij & Politiek*, nr. 1, februari 2012) gaat veel kostbare tijd in het onderwijs verloren aan zinloos vergaderen. Besluiten zijn al op directieniveau genomen, maar docenten willen om de schijn van gelijkheid op te houden er graag nog even over meepraten. En dit dan zo'n 75 uur per schooljaar. Nu zijn deze cijfers door middel van een kleine rondvraag onder docenten verzameld, dus zijn ze niet heel hard, maar ze worden wel gebruikt als uitgangspunt van het artikel van Van der Heijde.

Rode biljetjes

Eigenlijk uit hij tweemaal kritiek: men vergadert te veel in het onderwijs (kwantiteit) en het is nog zinloos ook (kwaliteit). Nou houd ik er niet zo van om persoonlijke ervaringen tegenover een algemeen beeld te plaatsen; op elke regel is immers wel een uitzondering. Ik herinner me vergaderingen van de oudercommissie van de crèche van mijn kinderen, waar we doorgaans niet veel verder kwamen dan voedselallergieën en rode biljetjes van de schatjes van de commissieouders zelf en die waren dan vervolgens leidend voor hun standpunt in menige kwestie die alle kinderen op de crèche betrof. Toch kan ik het niet laten om mijn vergaderervaringen in het onderwijs op papier te zetten. Ik ben me er echter van bewust dat ik misschien een van de weinigen ben, die er zo over denkt. Maar, *it's a free country*, dus waarom zou ik het niet doen?

Oneerbaar voorstel

Toen ik twaalf jaar geleden in het onderwijs begon waren er twee dingen die me erg opvielen aan vergaderen: wat werd er weinig vergaderd en wat werd er veel over geklaagd. Nu kwam ik uit de wereld van de politiek en de NGO's, dus dat zal ongetwijfeld een rol hebben gespeeld, want daar kunnen ze er wat van!

Tijdens de vergaderingen was de sfeer op mijn toenmalige school af en toe ronduit vijandig. Wat werd gezegd leek minder van belang dan door wie het werd gezegd. De teamleider moest het vaak ontgelden. Tijdens een van mijn eerste vergaderingen deed de deelschooldirecteur een plan voor invoering (!) van functioneringsgesprekken uit de doeken. Verontwaardiging alom, alsof hij een oneerbaar voorstel deed! Wie dacht hij wel te zijn, dat hij het werk van docenten kon beoordelen? Ik zat met mijn oren te klapperen en vroeg me af in welke andere organisatie een medewerker een functioneringsgesprek kon weigeren zonder daarna zijn spullen te moeten inpakken en te vertrekken.

Het weigeren van de functioneringsgesprekken was een voorbeeld van de geslotenheid van de docenten over hun lesgeven. Baas in eigen klas. Daar had niemand anders iets te zoeken. Je had wel collega's; niet om mee te werken, maar om een kop koffie mee te drinken en een broodje mee te eten in de pauze. Die gesloten sfeer werd langzaam opengeboken door de schoolleiding en de functioneringsgesprekken zijn inmiddels ingevoerd.

Feedback

Waar ik nu werk vergaderen we, vind ik, niet te vaak en zeker ook niet zinloos. Juist omdat je dus allemaal in je eigen lokaal bezig bent, vind ik het belangrijk om af en toe te vergaderen met collega's. Over leerlingen, over didactiek, over je eigen functioneren. Dat kan in sectieverband. Een brainstorm met je sectiegenoten over het komende blok levert echt veel goede ideeën op. Met andere mentoren: over een zinvolle invulling van je mentoruren en concrete voorvallen, die je hebt meegemaakt. Met collega's in teamverband: wat is ons beleid ten aanzien van mobiele telefoons, welke vakoverstijgende activiteiten zullen we de komende periode oppakken? We kijken in elkaars lessen, nemen lessen op, bekijken en bespreken voorbeelden. Gewoon feedback omdat het altijd beter kan.

Natuurlijk zit er wel eens een vergadering tussen waarvan je achteraf denkt, wat het doel eigenlijk was, maar dat heb ik wel vaker in mijn leven, ook buiten school. ◀

- Sinds 2002 is het eigenwoningbezit over de gehele linie flink gestegen. Onder niet-westerse migranten steeg het aantal huiseigenaren sterker dan onder autochtonen. Zij lopen met 29 procent eigenhuizenbezit echter nog ver achter bij het landelijke percentage van 59 procent.
- Nederlanders leggen per dag net zo veel kilometers (35) af en zijn dagelijks evenveel minuten (65) onderweg als tien jaar geleden. Ondanks de grote verkeersintensiteit hoort Nederland al jaren tot de verkeersveiligste landen van Europa. Het aantal verkeersdoden per miljoen inwoners bedraagt 41.
- De maatschappelijke participatie (in vrijwilligerswerk, politiek) is vooral groot onder hoger opgeleiden, in huishoudens met een hoog inkomen en onder kerkgangers. Van de bevolking is 4 procent als sociaal-geïsoleerd te bestempelen.
- Ook in de vrijetijdsbesteding zijn er verschillen naar opleidingsniveau: laagopgeleiden kijken meer televisie dan hoger opgeleiden, maar internetten minder. Nog niet de helft van de laagopgeleiden doet aan sport, tegen driekwart van de hoogopgeleiden.
- Per jaar is 25 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder slachtoffer van criminaliteit. Vooral jongeren (40 procent) en jongvolwassenen (34 procent) lopen meer kans om slachtoffer te worden. Ouderen lopen, anders dan vaak gedacht wordt, veel minder risico (16 procent).

In *De Sociale Staat van Nederland* van 2009 werd verwacht dat de financiële en economische problemen binnen afzienbare tijd voorbij zouden zijn. Nu, eind 2011, zijn de vooruitzichten voor de toekomst somberder. De economische crisis duurt voorlopig voort en zal gevolgen gaan hebben voor de kwaliteit van leven van veel Nederlandse burgers.

(Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau, *De Sociale Staat van Nederland 2011*, SCP, Den Haag, 2012. Het gehele persbericht vindt u op: www.scp.nl/dsresource?objectid=29234&type=org.)

Opricht Domein Maatschappelijke verschillen

1. Lees het persbericht van het recent gepubliceerde onderzoek *De Sociale Staat van Nederland* van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Noem vijf aspecten uit het artikel die volgens jou met de concepten verhouding en sociale ongelijkheid hebben te maken.
2. Eerder heb je geleerd over factoren die tot sociale ongelijkheid kunnen leiden: Welke van deze factoren vind je terug in het artikel? Gebruik zinsneden om aan te tonen waar je deze hebt teruggevonden.
  - onderwijs
  - geslacht
  - generatieverschillen
  - gevestigden (mensen die tot eenzelfde samenleving behoren als hun ouders en grootouders) en nieuwkomers (mensen die nog niet zo lang tot die samenleving behoren)
  - stand
  - klasse
  - etniciteit
  - beroep
  - sociaal milieu
  - werken/werkloos
  - arbeidsmarkt
  - (geloofs)overtuiging
3. Ga naar de website www.scp.nl/leefsituatie en doe de leefsituatie-enquête. Deze vragenlijst is een compacte versie van de echte vragenlijst die door het SCP wordt afgenomen en op basis waarvan de leefsituatie-index wordt berekend. Het SCP heeft een vragenlijst ontwikkeld met vragen over wonen, gezondheid, vrijetijdsbesteding, bezit duurzame consumptiegoederen, vakantiegedrag, sport, mobiliteit (vervoer) en sociale participatie (lidmaatschappen).
4. Vergelijk jouw resultaten met de groep van 18 tot 24 jaar. Kom je lager of hoger uit? Kan je hiervoor een reden bedenken?
5. Vergelijk jouw resultaten met die van drie andere leerlingen en praat met elkaar over de uitslag. Zijn er grote verschillen, waar komen die door, en welke gevolgen heeft dit voor ieders leefsituatie?

Marco Veldman, Eelco Poeze, Yolande Vonhoff en Koos Romke

Schrijfgroep voor de pilot *Havo Maatschappijwetenschappen*

Staat en Maatschappij over hoogte van schuttingen

Jan Mudde

Enige tijd nadat Jan Mudde in 1984 als docent Maatschappijleer bij het agrarisch mbo ging werken, ontdekte hij in een archiefkast van de instelling een stapeltje oude school-schriftjes met netjes uitgeschreven spreekbeurten van leerlingen bij het vak Algemene Vorming. Zo bleken in het schooljaar 1958/1959 de volgende onderwerpen aan bod te zijn gekomen: **professionalisme en amateurisme (over de invoering van het betaalde voetbal), de Troonrede, volwassenheid, televisie en rassenkwestie in de Verenigde Staten.**

Uit het bovenstaande kan worden afgeleid dat er nog geen landelijk voorgeschreven programma voor *Maatschappijleer* moet hebben bestaan. In het mbo zou dit pas na 1990 veranderen met de komst het eindtermenonderwijs zoals beschreven in het Overzicht van Diploma's en Certificaten (ODC). Voor het vak betekende dit een uitgesproken statusverhoging. Er kwamen (verplichte) certificaten met studiepunten en (voorgeschreven) studiebelastinguren. Maatschappijleer heette nu *Maatschappelijk Culturele Vorming*. Die eindtermen voor MCV/K waren bepaald niet kinderachtig. Voor het deelcertificaat Staat en Maatschappij (niveau 3 en 4), luidde de formulering: 'De deelnemer heeft inzicht in het ontstaan van de politieke stromingen in ons land en kan de wijze waarop beleids- en besluitvormingsprocessen verlopen en de mogelijkheden die hijzelf als betrokkene heeft om deze processen te beïnvloeden, uitleggen ten aanzien van actuele sociale en politieke vraagstukken'. Daar kan een heel semester mee worden gevuld, maar dat bleek verkeerd gedacht. Hoewel het aantal lessen MCV/K met die nieuwe eisen eigenlijk zou moeten verdubbelen, diende het onderwijs óók zoveel mogelijk geïntegreerd, in *modules*, te worden aangeboden. Een module, zo definieerden de beleidsmakers, vormde een samenhangend geheel

van leerinhouden én handelingen, met de nadruk op het laatste. Zo werd ik geacht de inhoud van Staat en Maatschappij op de praktijk van de op te leiden beroepsbeoefenaren toe te spitsen. Neem het certificaat Aanleggen Tuinen. Hier mocht ik uit de doeken doen hoe het zat met gemeentelijke regelingen over de toegestane hoogte van schuttingen: wie gingen daar precies over en kon je er invloed op uitoefenen? Van verdieping en algemene vorming kwam zo niet veel terecht, al helemaal niet omdat de lesuren, meestal één per week, veelal gelijk bleven. Hiernaast bestond nog de zogeheten *vrije ruimte*, waar ook het certificaat Toepassen Maatschappijleer was ondergebracht, naast certificaten zoals Briefwisseling Engels of Plantenfysiologie. De schoolleiding bepaalde meestal zelf welke onderdelen hier werden aangeboden. Toepassen Maatschappijleer zat er zelden bij.

Toetsen

De vakstatus kwam ook tot uitdrukking in de eisen die aan de *kennis(jawel!)*-toetsen werden gesteld. Via zogenaamde toetsmatrijzen, met onderscheiden leerling- en docentenversies, diende men zich te verantwoorden voor de gestelde vragen en opdrachten. Het resultaat was een apart voorblad bij elke toets, waarop

onder andere de codes moesten zijn vermeld die, per vraag, naar de betreffende eindtermen verwezen. De docentenversie diende ook het antwoordmodel te bevatten. Al deze toetsmatrijzen werden extern beoordeeld; er werden zelfs punten voor gegeven en bij een nogal hoog vastgesteld minimum kon de toets in de algemene toetsenbank worden opgenomen. Veel extra werk was het wel. Tijdens studiebijeenkomsten trachtte men ons ervan te overtuigen dat het modulair georganiseerde eindtermenonderwijs een heel nieuw paradigma betekende. Met de zogeheten *Leercirkels van Kolb* en de *Taxonomie van Romiszowski*, leidraden voor de uitwerking van de eindtermen, zou een nieuw onderwijstijdperk zijn begonnen.

Kleilaag

Het moge duidelijk zijn dat dit allemaal gepaard is gegaan met een aanzienlijke groei van de bureaucratische overhead, die inmiddels *de kleilaag* is gaan heten. Daar behoren de pedagogische centra toe, zoals Algemeen Pedagogisch Studiecentrum (APS), CPS Onderwijsontwikkeling en advies en KPC Groep, maar echte groeiers werden de, door de nieuwe BVE Raad (voor beroeps-

Staat en Maatschappij over de aanleg van tuinen (foto: Immanuel Giel)

onderwijs en volwasseneneducatie) ingehuurde, dure, particuliere consultancybureaus, zoals het CINOP, de vele kenniscentra, loslopende onderwijsgoeroes, plus een groeiend leger van *onderwijskundigen*, die ook de nieuwe onderwijsservicecentra van de gefuseerde mbo-scholen zijn gaan bevolken. Het is deze wereld waar het denken in *competenties* moet zijn begonnen. Waarmee *weer* een nieuw paradigma werd gelanceerd, gebaseerd op een plat (inter)subjectief postmodernisme, het *sociaal-constructivisme*. Hierin is kennis 'het structureren van ervaringen, niet het ontdekken van een onderliggende werkelijkheid' (Von Glasersfeld), en is *leren* niet het toevoegen van kennis, maar 'het vergelijken en beslissen wanneer informatie met bestaande kennis in conflict is' (Boekaerts en Simons); het Nieuwe Leren in optima forma! Leerlingen moesten *leervragen* stellen en vakoverstijgend onderzoeken wat er allemaal te pas komt bij een of andere casus. Het werd al snel duidelijk dat de meeste leerlingen dit helemaal niet aankonden. De docent mocht niet meer doceren, maar moest coachen. Hij werd natuurlijk wel verantwoordelijk gesteld voor de intrinsieke motivatie van zijn pupillen, nu *deelnemers* genoemd.

Weinig reflectie

BVE'ers werden op een tweede golf van voorlichtingsbijeenkomsten en

-conferenties de eenentwintigste eeuw binnengevoerd, met als doel ons in te wijzen dat het oude leren nu echt passé was. In deze, tamelijk intimiderende sfeer verscheen in april 2007 het bron-document *Leren, Loopbaan en Burger-schap*, waarin zeven kerntaken staan beschreven, met nadruk op algemene, metacognitieve doelstellingen, afgeleid van het competentiemodel van het Amerikaans psychologenbureau SHL.¹ Het gaat om vage competenties, zoals *kwaliteit leveren, overtuigen en beïnvloeden, formuleren en rapporteren* en *ethisch en integer handelen, naast leren, analyseren en onderzoeken*. De toepassing hiervan op de kerntaken of domeinen (zoals politiek, economisch en sociaal-cultureel) is nogal eenzijdig functioneel georiënteerd. Het een en ander ademt de sfeer van *social engineering* en is gericht op maakbaarheid, beheersing en disciplineren van de leerlingen tot brave pseudoburgers. Er is nauwelijks ruimte voor kritische reflectie en *Bildung*, die mensen echt zelfbewust en mondig maken in een versplinterde samenleving waarin burgerschap dreigt te eroderen. De Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) levert hier al lang kritiek op (zie het themanummer van *Maatschappij & Politiek* over Burgerschapsvorming van juni 2008) en dringt bij de minister aan op meer aandacht

voor het kennisaspect en maatschappijkritische reflectie; nagenoeg tevergeefs, gezien het advies van de MBO Raad aan de instellingen het al te moeilijke *Leren* (teveel meta) te laten vallen en in plaats van resultaatsverplichting (via toetsen te meten) het vage criterium te hanteren van inspanningsverplichting (vorderingen aantonen via een portfolio...). Goed, *Burgerschapkunde* in het mbo: we bestaán. We zijn zelfs een zelfstandig, verplicht, kwalificerend onderdeel van de opleiding, maar vraag niet hoe... en de minister van Onderwijs, ach, wat heeft die er eigenlijk nog over te vertellen? ◀

Noot

1. J. Mudde, 'Een kritische terugblik. Veranderingen in het mbo', in: *Maatschappij & Politiek*, 43 (april 2012) nr.3, pp.4-5.

Jan Mudde is docent Burgerschapkunde en Geschiedenis, respectievelijk aan het agrarisch mbo en het vwo.

Wilt u op dit artikel reageren, stuur dan een e-mail naar: menp@prodemos.nl.

Lesmateriaal

Een eigen plaats in de maatschappij

'Als u zo goed kon leren, waarom bent u dan docent geworden?' Binnen het thema Werk behandelt Christine Elout sociale mobiliteit. In de methode moeten de leerlingen op basis van een aantal beroepen een maatschappelijke ladder maken: welk beroep zorgt voor het meeste aanzien, welk beroep heeft weinig aanzien tot gevolg en welke eigenschappen van een baan dragen bij tot maatschappelijk aanzien?

Inkomen blijkt voor veel leerlingen doorslaggevend. Wanneer ik ze vertel hoeveel ik per maand met lesgeven verdien, zijn mijn vmbo-leerlingen verbaasd: 'Voor zo weinig geef je toch geen les aan vervelende pubers? Als je zo goed kunt leren als mevrouw dan kun je toch wel iets worden dat beter verdient?'. Ik vraag ze wat zij denken later als bouwvakker, elektriciën of automonteur te gaan verdienen. Ze zijn ervan overtuigd dat het in elk geval meer zal zijn dan mijn salaris. Het docentschap komt op de meeste van hun maatschappelijke ladders dan ook vaak onder het eigen toekomstige beroep terecht.

Samenleving

De methode vertelt dat niet alleen een riant inkomen tot een hogere maatschappelijke positie bijdraagt, ook de benodigde opleiding en de invloed die door een beroep kunnen worden uitgeoefend spelen een rol. In dit rijtje ontbreekt altijd één factor. Misschien is het naïef, maar ook het belang van het beroep voor de samenleving zou een rol moeten spelen. Hoewel een makelaar een zekere opleiding vereist en zeker een goed inkomen kan verdienen, zou een vuilnisman eigenlijk hoger op de maatschappelijke ladder horen te staan. Hoe kan het maatschappelijke nut van een beroep worden gemeten?

Maslov

Voor het bepalen van het maatschappelijk nut kan de behoeftepiramide van Maslov worden gebruikt. Door middel van werk kan men zijn eigen behoeften bevredigen. Tegelijk voorziet men door zijn werk in een of meerdere behoeften van een ander. In de opdracht op de volgende bladzijde maken leerlingen eerst een maatschappelijke ladder. Daarna plaatsen leerlingen de twintig beroepen uit hun ladder in één van de lagen van de piramide. Gebruik afhankelijk van het niveau de oorspronkelijke piramide met de vijf behoeften of de (ook door Abraham Maslov bedachte) uitgebreide piramide. Tot slot geven leerlingen hun beargumenteerde mening over de stelling dat de behoefte waarin een beroep bevredigt óók een factor zou moeten zijn bij het bepalen van het maatschappelijke aanzien dat een beroep geeft. Een klassikale discussie over deze stelling is een goede afsluiting van de opdracht. ◀

Christine Elout

Tip

In de beeldbank van SchoolTV staat een filmpje met uitleg over de maatschappelijke ladder, status, ongelijkheid en sociale mobiliteit. Ga naar www.schooltv.nl/beeldbank en zoek op maatschappelijke ladder.

De behoeftenpiramiden van Maslov (bron: www.communicatiemodel.nl)

Opdracht

Je eigen plaats in de maatschappij

In de klas heeft iedereen zijn eigen plaats. De ene leerling zorgt ervoor dat jij op basis van zijn of haar samenvattingen de komende maatschappijleertoets haalt, een andere leerling heeft als doel de klas af en toe te laten lachen. Misschien kun je zelfs een rangorde vaststellen.

Ook in de samenleving heeft iedereen een plaats. We noemen dit je maatschappelijke positie. Deze plaats wordt bepaald door het beroep dat je hebt. Niet iedereen heeft in onze samenleving dezelfde positie. Er is sociale ongelijkheid: hoe hoger je opleiding en saldo op je bankrekening en hoe meer invloed je kunt uitoefenen op anderen, hoe hoger je positie in de maatschappij.

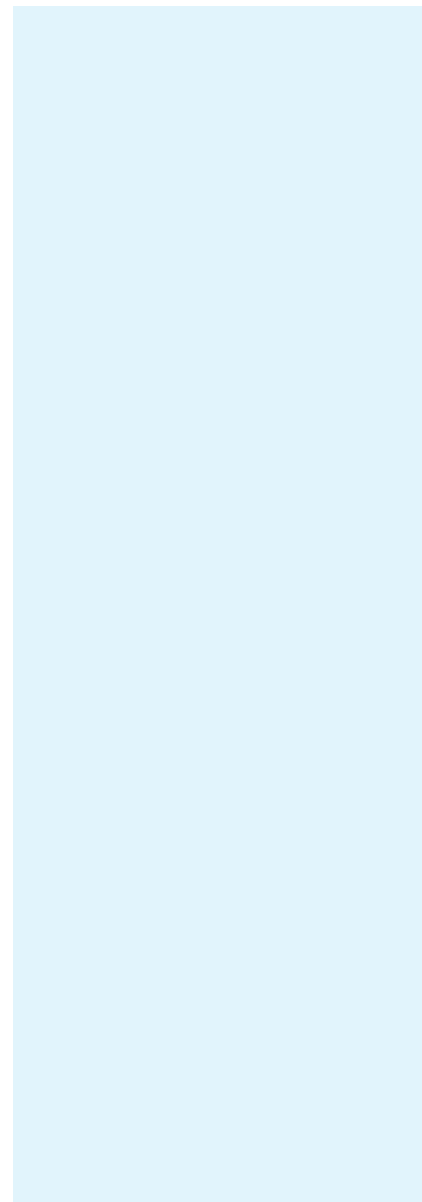
Maatschappelijke ladder

Dat er sociale ongelijkheid is, kun je laten zien door een maatschappelijke ladder te maken. De beroepen met de hoogste maatschappelijke positie, komen bovenaan de ladder te staan.

1. Teken een ladder met twintig treden.
2. Hieronder zie je twintig beroepen. Bekijk de beroepen goed.

advocaat	rechter	kunstenaar
docent	professor	verpleegster
koningin	chirurg	architect
bouwwakker	kassière	vakkenvuller
beveiliger	paus	politieagent
psycholoog	gevangenisbewaker	computerprogrammeur
directeur van een internationaal bedrijf		
eigenaar van een kledingzaak		

3. Zet op de bovenste trede van je ladder het beroep dat volgens jou de hoogste maatschappelijke positie geeft.
4. Zet op de onderste trede het beroep met de laagste positie.
5. Plaats nu de overgebleven achttien beroepen op de ladder.
6. Welk beroep staat bovenaan op je ladder? Waarom heeft dit beroep de hoogste maatschappelijke positie?
7. Welk beroep staan onderaan? Waarom heeft dit beroep de laagste maatschappelijke positie?

8. Vergelijk je ladder met de ladder van een klasgenoot. Hebben jullie hetzelfde beroep boven- en onderaan gezet? Waarom heeft je klasgenoot een ander beroep boven- of onderaan de ladder geplaatst?

Sociale mobiliteit

In Nederland bestaat *sociale mobiliteit*. Jij kunt later een andere maatschappelijke positie hebben dan je ouders. Je kunt dus klimmen of dalen op de maatschappelijke ladder.

9. Wat is het beroep van je vader? Waar zou dat beroep op de ladder staan?
10. Wat is het beroep van je moeder? Waar zou dat beroep op de ladder staan?
11. Welk beroep wil je later zelf doen? Waar zou dat beroep op je ladder komen te staan?
12. Is er bij jou sprake van sociale mobiliteit? Met andere woorden: sta jij later hoger of lager dan je ouders op de maatschappelijke ladder?

Voorzien in een behoefte

Rijkdom, kennis en invloed bepalen grotendeels je maatschappelijke positie.

13. Wanneer je later een baan kiest; welke van deze factoren vind jij de belangrijkste? Leg uit waarom.
14. Zijn er nog andere factoren waarom jij bepaald werk wilt gaan doen? Welke?

Geld verdienen is vaak de belangrijkste reden waarom mensen gaan werken. Want met geld kun je voorzien in je eerste levensbehoeften. Je kunt eten en drinken kopen en de huur of hypotheek van je huis betalen. Er zijn echter meer redenen om te werken. Die hebben te maken met de verschillende behoeften die een mens heeft. De onderzoeker Abraham Maslov heeft een piramide gemaakt met daarin de behoeften van een mens.

Doordat je werkt, kun je voorzien in jouw eigen behoeften. Tegelijk voorzie jij door je werk ook in de behoeften van anderen. Zo voorziet een politieagent bij andere mensen in de behoefte van veiligheid.

15. Bekijk de beroepen op je maatschappelijke ladder. Zet elk beroep bij de juiste behoefte in de piramide.

Maatschappelijke positie en piramide van Maslov

'Een beroep dat voorziet in de eerste levensbehoeften, zou een hogere positie op de maatschappelijke ladder moeten hebben.

16. Vergelijk je maatschappelijke ladder met de ingevulde piramide.
Ben je het met deze stelling eens of oneens? Geef argumenten voor je mening.

Je hebt waarschijnlijk bij *veiligheid en zekerheid* beveiligers en politieagent gezet. Een politieagent heeft een hogere maatschappelijke positie dan een beveiligers. Toch gaat het om dezelfde behoefte.

17. Zou een politieagent dezelfde positie moeten krijgen als een beveiligers?
Waarom wel/waarom niet?

Geknipt

verband en desnoods individueel opgeleid om hun koudwatervrees kwijt te raken.

(Bron: *De Telegraaf*, 28 maart 2012)

'Kwaliteit is niet te vangen in een cijfer. Sociale ontplooiing en creativiteit zijn ook belangrijk. Wat voor de ene leerling goed is, hoeft dat voor een ander nog niet te zijn, maar tegenvallende resultaten zijn wel een sterk signaal.'

Hoofdinspecteur van Onderwijs Rick Steur, over de kwaliteitsverbetering van het onderwijs in Groningen en Friesland, in: *Leeuwarder Courant*, 21 maart 2012.

Het roer moet om in begeleiding van zorgleerling

Volgens Eric Rietkerk ad-interimdirecteur van Orthopedagogisch didactisch centrum Het Lumeijn in Zwolle is 'er sprake van een sterke groei van het aantal complexe leerlingen binnen het voortgezet onderwijs. Het heeft geleid tot een explosieve groei van het voortgezet speciaal onderwijs. Het kabinet wil die groei afremmen, want een leerling in het voortgezet speciaal onderwijs is twee keer zo duur als in het regulier voortgezet onderwijs. De integratie van de leerlingen en begeleiding binnen het regulier voortgezet onderwijs is een stuk goedkoper. Gewone docenten in het voortgezet onderwijs kunnen de begeleiding best op zich nemen, zegt minister van Onderwijs Van Bijsterveldt. Ze kunnen daarin samenwerken met de jeugdzorg en de gemeente'.

Hoe de opvang van de leerlingen in het voortgezet onderwijs met gedrags- en leerproblemen in de toekomst gestalte gaat krijgen is nog zeer de vraag. Rietkerk maakt zich grote zorgen. Hij is niet tegen meer kinderen in het reguliere onderwijs opvangen, 'maar om een dergelijk grote bezuiniging op te leggen?! De zorg van de leerling moet voorop blijven staan. Onze doelgroep zal veranderen. We hebben straks minder middelen voor meer complexe leerlingen'.

(Bron: *De Stentor/Dagblad Flevoland*, 3 april 2012)

'Als ze je in België vragen: wat doe je voor de kost? Dan zeg je: ik sta in het

onderwijs. In Nederland zeg je: ik zit in het onderwijs. Dat verschil is er in het echt ook.'

Docente Taalbeheersing Bea Nobbe over cultuurverschillen in het Vlaamse en Nederlandse onderwijs, in: *NRC Handelsblad*, 21 april 2012.

Veel leraren scoren onvoldoende

In het voortgezet onderwijs heeft één op de vijf leraren onvoldoende basisvaardigheden. Ze leggen niet goed uit, creëren geen goede werksfeer en betrekken leerlingen niet goed bij de les. Dat blijkt uit het jaarverslag van de Onderwijsinspectie. Het gaat niet alleen om beginners, maar ook om leraren die al meer dan twintig jaar voor de klas staan. Volgens de Inspectie is op veel scholen te weinig aandacht voor starters. Bovendien heerst er een taboe op het aanspreken van leraren die al lang meedraaien. Het gevolg is dat minder goed functionerende leraren aan hun lot worden overgelaten, stelt de Inspectie. Verder hebben veel scholen vanwege het tekort aan leraren onbevoegde medewerkers voor de klas staan. Zij mogen maximaal één jaar onbevoegd les geven, maar veel scholen houden zich daar niet aan.

Scholen zouden volgens de Inspectie veel meer bij elkaar moeten gaan kijken om van elkaar te leren. Beginnende leraren zouden geholpen kunnen worden met een mentor. 'De begeleiding kan beter', zegt Annette Roeters, de hoogste baas bij de Inspectie, 'bij de ervaren leraren helpt het om na te scholen'.

De Algemene Onderwijsbond (AOB) vindt het jaarverslag te kort door de bocht. 'Een analyse naar achterliggende oorzaken en stevige adviezen voor verbetering ontbreken', aldus AOB-voorzitter Walter Dresscher. (Bron: *www.nos.nl*, 17 april 2012)

Leerkrachten vaak digibeet

Vele tienduizenden docenten in het basis- en voortgezet onderwijs worstelen met het gebruik van sociale media in de klas. Door de opkomst van digitale lesmethoden op scholen met toepassingen als Twitter, Facebook en Hyves, dreigen leerkrachten op korte termijn buiten de boot te vallen. De onderwijsraden van het primair onderwijs en voortgezet onderwijs menen dat een behoorlijke inhaalslag nodig is om docenten te transformeren naar het digitale tijdperk. Leerkrachten moeten zich nu echt verdiepen in de belevingswereld van hun scholieren. Anders gaat het resoluut mis. We willen voorkomen dat ze een relikwie van de vorige eeuw worden.

'Een dergelijke status komt het onderwijs niet ten goede', zegt Sebastiaan Dingemans van de VO-raad. Langzamerhand worden schoolboeken vervangen door tablets als I-pads en smartphones.

In Breda is een speciaal landelijk kenniscentrum opgezet om de angst bij docenten weg te nemen.

De docenten worden daar in groeps-

Ginjaar-Maas overleden

Op 24 april is oud-staatssecretaris van Onderwijs Nell Ginjaar-Maas overleden. Ginjaar-Maas heeft in de jaren tachtig van de vorige eeuw gezorgd voor de invoering van Maatschappijleer als examenvak op mavo, havo, vwo, lbo en mbo. Dit vak staat tegenwoordig bekend als Maatschappijleer 2 (vmbo) en Maatschappijwetenschappen (havo/vwo). In het mbo is het vak Maatschappijleer daarna (helaas) vervangen door *Loopbaan en burgerschap*. Uit de berichtgeving in de media zou de lezer/kijker kunnen afleiden dat Ginjaar-Maas verantwoordelijk is voor de invoering van het vak Maatschappijleer. Dat is echter niet het geval. Maatschappijleer maakt al sinds 1968 deel uit van het curriculum in het voorgezet onderwijs. De invoering van het *examenvak* Maatschappijleer door staatssecretaris Ginjaar-Maas is echter een zeer belangrijke stap geweest in de ontwikkeling van het vak. Docenten Maatschappijleer en de NVLM hebben dan ook veel aan haar te danken. Hieronder leest u drie citaten uit een notitie van staatssecretaris Ginjaar-Maas aan de Tweede Kamer uit 1984:

'... Dit betekent dat ik per 1 augustus 1985 experimenten wil starten op een aantal scholen voor m.a.v.o., h.a.v.o., v.w.o., l.b.o. en m.b.o. op grond van een circulaire die in het najaar van 1984 naar de scholen zal worden verzonden. De geselecteerde

scholen zullen dan in staat worden gesteld Maatschappijleer experimenteel als facultatief eindexamenvak aan te bieden.'

'Reeds geruime tijd heb ik benadrukt dat ik Maatschappijleer een zeer belangrijk vak vind. Onderwijs dient de leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden en inzicht te geven ( ) in maatschappelijke ontwikkelingen, nu én in de toekomst. Basis-kennis van die maatschappij, inzicht in de ontwikkelingen ervan, het kunnen plaatsen van ideeën, visies en - zeer belangrijk - het ontwikkelen van een eigen visie op maatschappelijke ontwikkelingen en problemen, is één van de voorwaarden om leerlingen tot bewuste burgers op te voeden.'

'Het verplicht zijn van een aantal uren Maatschappijleer voor alle leerlingen nu, én in de toekomst, staat voor mij dan ook buiten kijf.'

In een verslag van een mondeling overleg met de Tweede Kamer op 24 november 1988 staat: 'Sinds de vakkenpakketmaatregel geruime tijd geleden op tafel werd gelegd, is gebleken dat Maatschappijleer als examenvak een succes kan worden genoemd. De leerlingen die het kunnen kiezen, doen het ook graag en de examens zijn van hoge kwaliteit. Daarom stelde de staatssecretaris voornemens te zijn Maatschappijleer als regulier examenvak aan te merken.' Mevrouw Ginjaar-Maas is 80 jaar geworden.

Docentendag 2013

De volgende Docentendag Maatschappijleer vindt plaats op 1 februari 2013 in het gebouw van de Tweede Kamer. Zet in uw nieuwe agenda ook alvast een streep door donderdagavond 31 januari. Dan kunt u - net als dit jaar - deelnemen aan het avondprogramma voorafgaand aan de Docentendag, in het gebouw van ProDemos.

Val van het kabinet

Het is - op het moment van schrijven - nog onduidelijk wat de gevolgen van de val van het kabinet zijn voor de ontwikkelingen binnen mbo, havo en vwo. De SP heeft de positie van *Loopbaan en burgerschap* aan de orde gesteld in een algemeen overleg over het mbo in april. Uit de reactie van minister Marja van

Bijsterveldt blijkt dat zij niet van plan is nog iets aan het voorgenomen beleid te veranderen. Dat betekent dat studenten een inspanningsverplichting, maar geen resultaatverplichting voor burgerschap krijgen. Het is maar de vraag of de demissionaire status van de minister en het kabinet hier nog verandering in gaat brengen.

Over de Tweede Fase heeft het kabinet in maart een besluit genomen. In dat besluit stond dat de vier profielen blijven, dat Wiskunde verplicht wordt op havo-C&M, dat CKV een andere vorm krijgt en dat ANW als verplicht vak wordt afgeschaft op het vwo. Het besluit moest echter nog in een wetsvoorstel worden omgezet. Dat wetsvoorstel zal er - in elk geval door dit kabinet - niet meer komen. Het zou ons echter niet verbazen als een nieuw kabinet op de ingeslagen weg doorgaat. Zeker is dat echter allerminst.

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Hans Teunissen, voorzitter

telefoon: 06-28125692

e-mail: hansteunissen@nvlm.nl

Coen Gelinck, vice-voorzitter

e-mail: coengelinck@nvlm.nl

Felix van Vugt, secretaris

Amaliastraat 50

3522 AW Utrecht

telefoon: 06-16431651

e-mail: felixvanvugt@nvlm.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tomstroobach@nvlm.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie

e-mail: ingridfaas@nvlm.nl

Riemer Bouwmeester

e-mail: riemberbouwmeester@nvlm.nl

Ruth Esselink

e-mail: ruthesselink@nvlm.nl

Arthur Pormes

e-mail: arthurpormes@nvlm.nl

Hetty Schepers

e-mail: hettyschepers@nvlm.nl

Aukje Schrijver

e-mail: aukjeschrijver@nvlm.nl

www.nvlm.nl

Girorekening NVLM: 1889654

Gesignaleerd

10 voor de leraar

Kennis is de basis, voor stevig leraarschap, voor beter onderwijs. Dat is het doel van *10 voor de leraar*. Docenten in opleiding en hun leraren, zijn precies op de hoogte van wat ze moeten te weten. Voor elk vak een kennisbasis, dat is het middel. Kennis komt nooit van één kant. Docenten weten dat allang. De website 10voordeleraar.nl wil niet alleen aanbieden, maar vooral ontvangen, van iedereen die iets bij te dragen heeft. Daarom zijn er alle mogelijkheden te vinden om te delen wat moet worden gedeeld: enthousiasme, chagrijn, vragen, tips en complimenten. Deel met het project en met elkaar wat fout gaat en wat goed. Op de website vindt u tevens een link naar een brochure met 101 vragen over kennisbasis, kennis-toetsen en onderwijskwaliteit. Informatie: <http://10voordeleraar.nl>.

Studiekeuze123

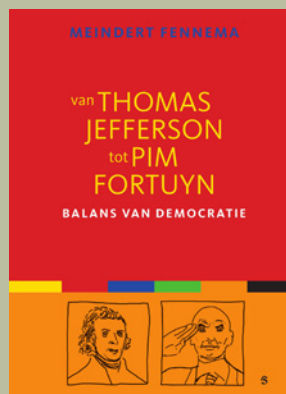

De veel geraadpleegde website *Studiekeuze123* kreeg zes jaar na de start een ingrijpende update, en is nu weer helemaal aangepast aan de eisen van deze tijd. Ruim de helft van de eerstejaars studenten krijgt spijt van zijn studiekeuze. Met *Studiekeuze123.nl* neemt het hoger onderwijs haar maatschappelijke verantwoordelijkheid om te zorgen voor betrouwbare en objectieve informatie. Door (aanstaande) studenten de mogelijkheid

te bieden opleidingen te vergelijken, kunnen zij betere keuzen ten aanzien van hun vervolgstudie maken. Een meer doordachte studiekeuze dringt uit in het onderwijs terug, draagt bij aan de toename van het aantal hoger opgeleiden en komt tegemoet aan de eisen die de toekomstige arbeidsmarkt stelt.

Stichting Studiekeuze123 is een gezamenlijk initiatief van het hoger onderwijs en de studentenorganisaties ISO en LSVb. Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap zorgt voor de financiering. Sinds begin 2009 is Studiekeuze123 een zelfstandige stichting
Informatie: www.studiekeuze123.nl.

Balans van democratie

In *Van Thomas Jefferson tot Pim Fortuyn. Balans van democratie*, volgt politicoloog Meindert Fennema de ontwikkeling van de theorievorming over de moderne democratie aan de hand van de vijf democratische revoluties van het einde van de achttiende tot in het begin van de twintigste eeuw: de revoluties in de Verenigde Staten, Nederland, Frankrijk, Haïti en Rusland. Fennema bespreekt de opvattingen van een twintigtal politiekfilosofen uit die periode over hoe een democratische samenleving eruit moet zien en wie daarin zeggenschap mag hebben. De lezer maakt kennis met de originele teksten, die voor een beter begrip in hun sociaal-politieke context zijn geplaatst. Ook gaat hij nader in op het populisme (altijd al wezenskenmerk van democratische bewegingen) als reactie op het multiculturalisme. In het laatste hoofdstuk bespreekt Fennema de achterliggende democratieopvattingen van een aantal politieke vernieuwingsbewegingen die in het midden van de twintigste eeuw een rol hebben gespeeld. Tot slot gaat hij in op de vorm die de democratie in de huidige West-Europese multiculturele samenlevingen heeft gekregen. Informatie: www.maklu.be.

**Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 25 juni 2012**

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Bas Banning, Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Douwe van Domselaar, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Opmaak

Ron Zijlmans

Omslagfoto

Sculptuur van een dakloze, Jens Galschiot

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

ProDemos

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail: uitgeverij@prodemos.nl

Redactiesecretariaat

ProDemos

Prinsengracht 915

1017 KD Amsterdam

telefoon 020 521 76 00

e-mail menp@prodemos.nl

www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementenprijsen M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk.

In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.

Of op aanvraag bij de uitgever,

telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

 Noordhoff Uitgevers

**Meest gebruikte
methode in het
leergebied mens
en maatschappij**

**Voor vmbo
onderbouw**

**Perfecte
afstemming op
examenvakken
in de bovenbouw**

Kom ook naar Plein M

**Vraag nu uw beoordelingsexemplaar
aan via www.pleinm.noordhoff.nl**

Noordhoff Uitgevers werkt voor de docent